

Діяльність Науково-дослідної комісії бібліотекознавства і бібліографії Всенародної бібліотеки України (1925-1933)

Вікторія МАТУСЕВИЧ

канд. іст. наук, заввідділу УкрІНТЕІ

5.12.2025

Від початку створення Всенародної (Національної) бібліотеки України (1918) її фундатори одним із головних завдань установи вважали використання як здобутків світової бібліотекознавчої науки, так і власних розробок за результатами науково-дослідних робіт.

Кінець 2022 р. - розпочато створення спеціального відділу бібліотекознавства

З 1924 р. він фактично існував як Кабінет бібліотекознавства, де формувався фонд галузевої літератури (налічував майже 4 тис. пр. видань з бібліотеко- і книгознавства).

21 березня 1925 р. – нарада щодо створення наукового об'єднання бібліотечних працівників, яке дістало назву «Науково-дослідний інститут бібліотекознавства при ВБУ» (НДІБ).

Пріоритетні завдання НДІБ:

- ведення науково-дослідної праці в галузі бібліотекознавства;
- підготовка кадрів дослідників;
- науково-організаційна робота, спрямована на консолідацію, керування й стимулювання науково-дослідної діяльності відділів ВБУ та залучення до неї наукових кадрів з інших установ.

У червні 1925 р. на пленумі Інституту порушено питання про перетворення НДІБ на офіційну, прирівняну до відділу структуру у складі ВБУ під назвою «Науково-дослідний інститут бібліотекознавства Всенародної бібліотеки України».

Рада ВБУ 23 червня 1925 р. ухвалила відповідне рішення.

Робота реформованого Інституту розпочалася 29 червня 1925 р.

12 липня 1926 р. орган адміністративного керівництва науково-дослідними та науково-допоміжними установами УСРР (Укрнаука) відхилив рішення ВБУ про створення НДІБ, ухваливши замінити інститут на комісію, тим самим понизивши статус цього структурного підрозділу ВБУ, єдиного в УСРР, що добровільно виконував функції головного центру організації наукових досліджень у бібліотеках республіки.

На виконання цього рішення Укрнауки Рада ВБУ 22 лютого 1927 р. затвердила Статут Науково-дослідної комісії бібліотекознавства та бібліографії (НДКБ).

За Статутом:

- ✓ Комісія підпорядковувалася безпосередньо Раді ВБУ.
- ✓ Організаційна структура НДКБ складалась із пленуму, президії, секцій та різних комісій.
- ✓ Засідання пленуму були як закритими – за участю лише членів НДКБ або співробітників ВБУ, так і відкритими – доступними для всіх зацікавлених осіб.

-
- ✓ Питання, що виносилися на пленум, визначала президія НДКБ.
 - ✓ Пленум НДКБ мав право обирати своїх членів, президію, обговорювати і затверджувати плани і звіти з наукової роботи ВБУ і НДКБ, які подавала президія, обговорювати доповіді та виносити постанови щодо них.
 - ✓ Наукові контакти ВБУ та НДКБ реалізовувалися через спільні відкриті засідання, що відбувались у позаслужбовий час.

Впродовж 1926–1927 рр. відбулося 37 таких засідань, на яких зачитано 29 доповідей.

Багато з них, як і результати досліджень, виконуваних членами НДКБ, були опубліковані у друкованих органах ВБУ – «Бібліотечному збірнику» і «Журналі бібліотекознавства та бібліографії».

За ініціативою і активною участю членів НДКБ було організовано й проведено перший пленум Каталогграфічної комісії для розроблення єдиної каталогграфічної інструкції.

Від часу створення НДІБ у 1925 р. і до припинення роботи НДКБ у 1933-му персональний склад інституції був стабільним, лише незначно зростаючи за рахунок аспірантів ВБУ.

Станом на 1930 р. до НДКБ входили 23 особи:

голова – **С. Постернак** (директор ВБУ);

члени президії – **В. Іваницький** (заступник директора ВБУ, завідувач секції бібліотекознавства), **М. Сагарда** (завідувач секції бібліографії), **Д. Балика** (завідувач секції книгокористування), **С. Маслов**, **В. Козловський**, **М. Ясинський** (всі – завідувачі відділів ВБУ) та вчений секретар **М. Іванченко** (він же – вчений секретар ВБУ);

члени секції бібліотекознавства:

***О. Карпінська, В. Кордт, Я. Маяковський,
Н. Піскорська, О. Полулях;***

члени бібліографічної секції:

***П. Горянський, Ю. Дияківський, Б. Зданевич,
Є. Марковський, М. Оксіюк,
С. Рклицький, Ф. Максименко;***

аспіранти

Г. Коляда, М. Геппенер, О. Рабчинська.

Майже всі члени НДКБ зробили вагомий внесок у розвиток вітчизняного бібліотекознавства і бібліографознавства, стали відомими діячами.

Тематика науково-дослідних робіт, виконуваних у межах НДКБ:

у галузі бібліотекознавства: створення проєкту української каталографічної інструкції для бібліотек республіки; розроблення теорії та методології формування предметного каталогу, зокрема рубрикації українознавчої літератури; проблем створення систематичного каталогу в наукових бібліотеках; проєкту укладання зведеного каталогу бібліотек УСРР; розроблення форм бібліотечної статистики і звітності; історії бібліотек в Україні; розгортання в бібліотеках УСРР краєзнавчої бібліографії;

у галузі бібліографії і книгознавства: розроблення конкретного плану укладання УБР; реалізації плану укладання бібліографії української бібліографії; укладання бібліографії Дніпропетровщини та Дніпробуду; продовження формування репертуару української періодики; вироблення методології створення краєзнавчої бібліографії; складання бібліографічного покажчика наукової літератури УСРР починаючи з 1917 р. з постатейним розписуванням журналів; розроблення плану, тез та матеріалів до Першого Всеукраїнського бібліографічного з'їзду (не відбувся);

Тематика науково-дослідних робіт, виконуваних у межах НДКБ:

у галузі книгокористування: вивчення проблем рекомендаційної бібліографії, критичної бібліографії та бібліографії за соціальним призначенням; дослідження української книги і читача, зокрема читача ВБУ, покращання бібліотечної роботи з книгою; активізації роботи з читачами в наукових бібліотеках; проблеми бібліологічної педагогіки; створення підручної бібліотеки ВБУ; організації книгокористування у ВБУ (читальної зали та абонементу);

у галузі бібліотечно-бібліографічної термінології: збирання матеріалу для підготовки в перспективі відповідного термінологічного словника.

Науково-педагогічний напрям діяльності НДКБ фокусувався на формуванні висококваліфікованих кадрів, здатних якісно і самостійно провадити науково-дослідну роботу.

Існували плани щодо створення бібліотечної школи – дворічних курсів з підготовки середнього бібліотечного персоналу для наукових і академічних книгозбірень;

було розроблено відповідні програми навчання, що пройшли публічне обговорення. Однак через відсутність коштів курси не були створені, а кадри готувалися шляхом т. зв. бібліотечного практиканства, із закріпленням за некваліфікованими працівниками досвідчених наставників-консультантів.

У 1926 р. за активної участі членів НДКБ у ВБУ здійснили набір першої групи аспірантів (4 особи), навчальні програми для них розробили керівники Комісії – С. Постернак, В. Козловський, Д. Балика, М. Сагарда та ін.

Наприкінці грудня 1928 р. двома публікаціями в газеті «Пролетарська правда» розпочалася цілеспрямована кампанія з дискредитації ВБУ та її керівництва.

У жовтні 1929 р. заарештували голову НДКБ С. Постернака.

Дехто, як Д. Балика, В. Іваницький, рятуючись від переслідувань і цькування, були змушені звільнитися з роботи у ВБУ і виїхати з України.

Ф. Максименка, М. Сагарду, М. Ясинського та ще майже 40 співробітників бібліотеки звільнили з роботи в 1933 р. Того ж року, в умовах істотного послаблення кадрового складу Комісії, відсутності подальших перспектив через насаджувану практику згортання наукового напрямку в діяльності ВБУ та істотних змін в діяльності бібліотеки і ВУАН, НДКБ, як і деякі інші наукові інституції у структурі ВУАН, припинила своє існування.

Це негативно позначилося на становищі бібліотечної науки і науково-дослідної роботи в Україні впродовж майже 40 років, фактично до 1970-х рр. ХХ ст.